

ТАНЫМДЫҚ КӨЗҚАРАС АЯСЫНДАҒЫ ФРАЗЕОЛОГИЯЛЫҚ БІРЛІКТЕРДІҢ ӘЛЕМДІК БЕЙНЕСІ

*Шалқарбек Ә.¹, Жауыншиева Ж.Б.², Қоңырбаева Г.Қ.³, Утегулова З.Н.⁴

¹PhD докторант, 3-курс, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан,
e-mail: aikerimshalkarbek@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-5602-910X>,

²Аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: zhazira.zhauynshieva@mail.ru,
<https://orcid.org/0000-0002-5013-3317>,

³Педагогика ғылымдарының магистрі, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан,
e-mail: adiya_sarsenova@mail.ru,
<https://orcid.org/0000-0002-2702-6070>,

⁴Аға оқытушы, Абай атындағы Қазақ ұлттық педагогикалық университеті, Алматы, Қазақстан, e-mail: zinura.utegulova@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0003-3291-1442>

Аңдатпа. Соңғы кездері тілдік қауымдастықтар арасында ұлттық-мәдени ерекшеліктерді және әлемнің тілдік құрылымын зерттеуге, сондай-ақ бірнеше ғылыми стильдегі антропоцентристік тіл білімі саласындағы заңдылықтарды жалпылауға қызығушылық артуда. Бұл қызығушылық лингвистиканың әртүрлі концепцияларында көрінеді.

Әлемдік фразеология саласындағы соңғы жетістіктерде жүргізілген негізгі зерттеулерге қарамастан, фразеологизмнің пәндік саласын дербес ғылыми пән ретінде нақты анықтау маңызды міндеттердің бірі болып қала береді. Мақаланың мақсаты – когнитивтік көзқарас аясында фразеологизмдердің жаһандық түсінігін нақтылау.

Зерттеу жұмысымыздың негізгі бағыты – лингвистика, психолінгвистика, фразеология, когнитивтік лингвистика және лингвомәдениеттану сияқты бірнеше ғылыми пәндердің тоғысында туындайтын антропоцентристік тіл білімінің жалпы заңдылықтарын зерттеу. Біз әлемнің ұлттық, мәдени және тілдік суреттерін фразеологизмдер призмасы арқылы көрсету идеясын қарастырамыз.

Зерттеу жұмысымыздың ғылыми маңыздылығы – концептуализация, категориялау, вербалдану, менталитет, концепция, дүние бейнесі, т.б. сияқты жаңа ғылыми парадигмалардың көмегімен ғылыми ұғымдарды тереңірек меңгеру үшін фразеологизмдерді қолдану, тапқырлық ғылыми категорияларды тереңірек түсіну және зерттеу үшін әзірленген тұжырымдамаларды пайдалану мүмкіндігінде жатыр.

Бұл мақаланың өзектілігі бірнеше маңызды аспектілер арқылы көрінеді. Ең алдымен, фразеологиялық мағыналар мәдени контекстке сай ұлттық болмысты бейнелейтінін, сондай-ақ сол тілдің ана тілінде сөйлейтіндер қолданатын тілдің әдеби аспектілерін қамтитынын атап өткен жөн. Екіншіден, белгілі бір тілді қолданушылардың қолданатын идиоматикалық тіркестері әрқашан олардың жеке мүдделерімен, күнделікті іс-әрекеттерімен және қоғамдағы қарым-қатынасымен тығыз байланысты. Бұл жұмыста қолданылған зерттеу әдістерінің бірі – фразеологиялық нәтижені және берілген тілде

сөйлеушілердің мінез-құлқын анықтаудың дәлдік критерийін тереңірек және жан-жақты өзгертуге мүмкіндік беретін сипаттамалық талдау.

Келтірілген дәлелдер мен жүргізілген талдаулар негізінде ғылыми зерттеу мынадай қорытындыға келді: белгілі бір халықтың менталитетінің қырларының бірегейлігі мәдени кешеннің көрінісі болып табылатын тілдік құрылымдарды талдау арқылы ашылды. Лингвистикалық материалда қалыптасқан дәстүрлер мен құндылықтар, мәдени бірегейліктің тасымалдаушылары ретінде қарастырылатын фразеологиялық фактор осы тіркестерге жақындағанда адамдарда қандай психикалық бейнелер мен идеялар пайда болды деген сұраққа жауап ретінде тұжырымдауға мүмкіндік береді. Сонымен, фразеологизмдердің мәдени аспектіде зерттелуі психолингвистика, фразеология, когнитивтік лингвистика және мәдени лингвистиканың пәндік салаларының кеңеюіне ықпал етті.

Тірек сөздер: фразеология, фразеологиялық бірлік, ұлттық мәдениет, тұжырымдама, танымдық аспект, ұлттық ойлау, идиомалық өрнек, когнитивтік лингвистика

Негізгі ережелер

Мақаланың негізгі ережесі – тілдегі фразеологиялық тіркестерді талдау халықтың менталитеті мен мәдени дәстүрінің ерекше аспектілерін ашуға, сондай-ақ пайдалану кезінде адамдарды түсінуге қандай бейнелер мен идеялар көмектесетінін түсінуге мүмкіндік береді. Бұл дегеніміз мәдени бірегейліктің тасымалдаушысы ретінде қарастырылатын фразеологизмдер психолингвистика, фразеология, когнитивтік лингвистика және мәдени лингвистика үшін баюды қамтамасыз етіп, тіл, мәдениет және сана байланыстарын зерттеуде айтарлықтай жетістіктерді қамтамасыз етеді.

Қорытындылай келе, фразеологизмдерді халықтың мәдени және психикалық аспектілерінің көрінісі ретінде зерттеу лингвистикалық зерттеулердің тұтас және перспективалы саласы болып табылатынын атап өтуге болады. Фразеологиялық тіркестерді талдау тілдің мәдени құндылықтар мен дәстүрлерді қалай көрсететінін түсінуге ғана емес, сонымен қатар адамның санасының құрылымын, оның психикалық бейнелері мен идеяларын тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Бұл бағыттағы зерттеулер психолингвистика, фразеология, когнитивтік лингвистика және лингвомәдениеттану ғылымдарының көкжиегін кеңейте отырып, үлкен ғылыми маңызға ие болды. Олар тіл, мәдениет және сана арасындағы байланысты тереңірек түсінуге мүмкіндік береді, сонымен қатар әртүрлі халықтардың мәдени ерекшеліктері мен психикалық ерекшеліктерін зерттеуге арналған бірегей құрал береді.

Бұл зерттеу фразеологизмдерді оқытатын тіл мен мәдениеттің негізгі элементі ретінде түсінуді қолданады және адам тілін менталитет пен мәдени құндылықтарға қатысты тереңірек және жан-жақты түсіну үшін осы саладағы болашақ зерттеулерді ұсынады.

Кіріспе

Қазіргі тіл білімі мен тіл психологиясында тіл, ойлау және дүниетанымдық идеяларды қалыптастыру арасындағы өзара әрекеттесуге ерекше назар аударылады. Бұл саладағы ең қызықты және өзекті бағыттардың бірі – танымдық тәсілді қолдана отырып, фразеологиялық бірліктердің әлемдік

бейнесін зерттеу. Фразеологиялық бірліктер тілдік айналымдардың ерекше категориясы ретінде ана тілінде сөйлейтіндер арасында әлемнің мәдени және когнитивті суреттерінің қалыптасуына айтарлықтай әсер етеді.

Фразеологиялық бірліктерді құрайтын сөздер мен өрнектер көбінесе метафоралық сипатта болады және белгілі бір ұғымдарды, құндылықтарды және мәдени нормаларды қамтитын бейвербалды бейнелер болып табылады. Олар ақпаратты беру құралы ғана емес, сонымен қатар қоршаған әлемді ойлау мен қабылдауды құрылымдауға белсенді әсер етеді. Осы ойларды ескере отырып, фразеологиялық бірліктердің әлемдік имиджін және олардың когнитивті процестердегі рөлін талдау ерекше өзектілікке ие болады.

Алайда, осы тақырыптың маңыздылығына қарамастан, танымдық тәсіл шеңберіндегі фразеологиялық бірліктердің әлемдік бейнесі саласындағы зерттеулер салыстырмалы түрде дамымаған күйінде қалып отыр. Когнитивті бейнелерді құрылымдауға және әлемнің психикалық суреттерін қалыптастыруға әсерін ескере отырып, фразеологиялық бірліктерді жүйелі түрде талдау қажет. Сондықтан бұл зерттеу осы ғылыми лақунаны толтыруға және фразеологиялық айналымдардың мәдени және когнитивті идеяларды қалыптастыруға әсерін терең түсінуге бағытталған.

Зерттеудің маңыздылығы бірнеше деңгейде көрінеді. Ол ең алдымен тіл мен мәдениет арасындағы қарым-қатынастың жаңа қырларын, сондай-ақ ана тілінде сөйлейтіндерді орнықтырудағы психологиялық процестерді ашып, лингвистика ғылымына зор үлес қосуда. Фразеологиялық тіркестерді талдау тілде халықтың психикалық ерекшеліктері мен мәдени дәстүрлерін қалай көрсететінін түсінуді жақсартуға мүмкіндік береді.

Сонымен қатар, бұл зерттеудің практикалық жаңалығы бар, өйткені оның нәтижелері білім беру және мәдениетаралық коммуникация саласында қолданылуы мүмкін. Фразеологиялық тіркестердің мәдени тұрғыдан қаншалықты сезімтал екенін түсіну шет тілдерін үйренуге, сондай-ақ әртүрлі мәдениеттермен қарым-қатынас жасауда тиімді қарым-қатынас әдістерін жасауға көмектеседі.

Фразеологизмдерді менталитет пен мәдениеттің көрінісі ретінде зерттеу мәдени мұраны сақтауға және танымал етуге, сондай-ақ қазіргі әлемдегі мәдениетаралық қатынастардың өзгеруіне ықпал ете алады. Осылайша, бұл зерттеу кең теориялық және практикалық әлеуетке ие, оны тіл білімі мен мәдениетаралық түсінушіліктің дамуына қажетті үлес қосады.

Осылайша, танымдық көзқарас шеңберіндегі фразеологиялық бірліктердің әлемдік бейнесін зерттеу тілдің ойлау мен әлемнің психикалық суреттерін қалыптастыруға әсерін түсіну контекстінде маңызды мәнге ие болады. Ол лингвистикалық құбылыстар, мәдениет және когнитивті процестер арасындағы байланыс туралы білімімізді кеңейтуге бағытталған, сонымен қатар осы саладағы қосымша зерттеулерге негіз бола алады.

Материалдар мен әдістерді сипаттау

Жұмыста қолданылатын зерттеу әдістерінің бірі сипаттамалық әдіс болып табылады. Сипаттамалық талдау фразеологиялық бірліктерді жан-

жақты зерттеуге мүмкіндік береді. Берілген анықтамаға нақты талдау жасасақ, адамның (тілді қолданушының) белгілі бір мінез-құлқына баға беруге мүмкіндік береді.

Лингвистика және терминология саласындағы заманауи зерттеулер үшін әртүрлі әдістемелік құралдарды қолдануымен бірге лексикалық бірліктерді қолдану заңдылық. Жоғарыда атап кеткеніміздей, лексика мен фразеологияны зерттеуде танымдық, лингвомәдени және прагматикалық тәсілдер ең ұтымды әдіс болып табылады. Олардың әрқайсысының ғылыми нәтижелерге қол жеткізу барысында маңыздылығы: айтылып отырған тілдік бірліктердің ерекшеліктерін ашуға, олардың кәсіби қарым-қатынастың әртүрлі салаларындағы орнын анықтауға мүмкіндік береді.

Жұмыстың әдіснамалық негізіне, әлем бейнесін зерттеу саласындағы іргелі тұжырымдамалар, тіл мен ойлаудың ажырамас байланысы, семантикалық зерттеулердің негізгі принциптері жатқызылды. Жұмысымыздың әдіснамалық негіздемесі, ең алдымен, отандық лингвистердің еңбектерінде көрініс тапқан. Атап айтар болсақ, Н. Уәлиұлы, Г. Смағұлова, Ө. Айтбайұлы және т.б. ғалымдардың еңбектерінде зерттелген. Шетелдік лингвист ғалымдардың Ю.Д. Апресян, Е.С. Кубрякова, В.Н. Телия, Л.В. Ковалева, В.А. Маслова, George Lakoff, Ronald W. Langacker, Jerome Bruner, Eleanor Rosch сынды ғалымдардың еңбектері негізге алынды.

Талқылау

Қазіргі лингвистика дәуірі, Ю.Д. Апресян дұрыс атап өткендей, «семантика дәуірі екені даусыз» [1, 25 б.]. Басқа лингвистикалық пәндер шеңберіндегі семантиканың орталық позициясы тілдің негізгі функциясы бойынша қарым-қатынас құралы, біздің санамызбен өңделген ақпаратты кодтау және декодтау құралы болып табылатындығынан туындайды, бұл ең алдымен тілдің ойлау функциясымен тікелей байланысын көрсетеді. Осылайша, қазіргі шығармаларда тілдік бірліктерді сипаттауға ғана емес, сонымен қатар оларды шығару және көбейту тетіктерін зерттеуге деген үлкен қызығушылық бар. Бұл мәселені жүйелі зерттеумен когнитивтік ғылымның жаңа бағыты – когнитивтік лингвистика айналысады.

Когнитивті лингвистика саласына тіл білімі алынған ақпаратты өңдеуге қатысатын тілді түсіну мен өндірудің «ментальді» негіздері кіреді. Когнитивті лингвистика саласындағы зерттеулердің нәтижелері адамның тілдік танымдық тетіктерін, әсіресе категориялау және концептуализация тетіктерін ашуға мүмкіндік береді. Когнитивті лингвистикада адам танымы қабылдаған тіл құбылыстарына, әсіресе оның мағынасымен адам танымының призмасы арқылы қарайтындықтан, тілдің лексикалық құрылымы адамның танымының белгілі бір тілге тән семантикалық параметрлермен өзара әрекеттесуі нәтижесінде түсіндіріледі [2, 53 б.].

Айналадағы шындықты зерттеуге бағытталған адамның танымдық іс-әрекетін тілде, тілдік қолданыс аясында көрсету мәселесі көптеген отандық және шетелдік лингвистердің еңбектерінде маңызды орын алып келеді. Алайда, жеке адамның, топтың, ұжымның немесе қоғамдастықтың түп

санасында қалпына келтірілген объективті әлемнің суреті, оның жеке немесе ұлттық-мәдени ерекшеліктеріне байланысты, сөзсіз субъективті сипатқа ие болып, ол әлемнің тілдік бейнесінде көрініс табу процесінде лингвистикалық құралдардың көмегімен бекітілетіні анық.

Әрине, мұның барлығы дерлік соңғы онжылдықта тілші ғалымдардың қызығушылығын оятып, тіл білімі саласында жарылыс сипатында қалыптасып келе жатқан тілдегі адам факторы тақырыбының өзектілігі соның айқын дәлелі. Қазіргі тіл ғылымда болып жатқан әдіснамалық өзгерісті тіл білімінен тілге (тілді тұтынушы) антропологиялық лингвистикаға көшуді, тілді адаммен, оның санасымен, ойлау тәсілімен ажырамас бірлікте зерттеуді нысан етуде. Әлемнің тілдік бейнесіндегі адам факторының маңызды рөлі – адамның танымын зерттеуге себеп болады. Адамның танымы тілдің табиғатын жақсы ашуға және айқындауға көмектеседі. Соңғы жылдары лингвисттердің бұл мәселеге деген қызығушылығы артып келіп, нәтижесінде тілдік өкілдікті зерттеуге арналған жұмыстар пайда болды. Ұлттық мәдениет, ұлттық ойлау белгілі бір халықтың фразеологиялық бірліктерінде көрініс табатыны анық.

Тілдің фразеологиясы тілді тұтынушы немесе қолданушы болып табылатын халықтың әлемді тану тәжірибесін ұрпақтан-ұрпаққа сақтау және беру құралы. Белгілі ғалым Ю.Н. Қарауыловтың пікірінше, «тілдік тұлға әлемінің бейнесі мен оның тезаурусында «мағыналар мен құндылықтардың иерархиясын» анықтауға мүмкіндік беретін жалпыланған тұжырымдар немесе стереотиптер болып табылады» [3, 261 б.] деп баға беріп отыр. Шынында ғалым айтқан тұжырымдама теориялық тұрғыдан берілген жалаң анықтама емес, ақиқатпен айналған ереже. Ал, қазақстандық ғалым Н. Уәлиұлы: «халық тілінде байырғыдан келе жатқан тұрақты сөз орамдарының (мақал, мәтел, қанатты сөздер, фразеологиялық тіркестер т.б.) сан алуан сыры бар. Олай болатыны халық өзінің өткен дәуірлеріндегі наным-сенімін, түйсік-түсінігін, ой-қиялын, тыныс-тіршілігін аз сөздің аясына сыйдырып, әрі нәрлі, әрі әрлі етіп ерекше өрнектей білген. Көнелікті ең көп сақтаған «жаны сірі» сөздердің небір шоғырлары алдымен мақал-мәтел, фразеологизмдердің құрамында шегенделіп қалған деуге болады» [4, 13 б.] деп бағам берсе, келесі кезекте Г.Смағұлова: Қазақ халқы өзінің ұлттық ойлауымен – әлемдік шындықты көркемдік қабылдауымен, шешендік өнердің ұлт менталитеті ретінде көрінуімен, табиғаттағы көшпелі өмір салтымен ерекшеленетін психологиялық тұрғыдан қазақ халқының мықты бірегейлігін көрсетеді [5, 4 б.] деп анықтама береді.

Адамзат баласының тілі ғана емес, тілді қолданушы ұлттың да өз ана тілі мен ұлттық ойлау тілі әртүрлі болады. Бұл барлық ұлт пен ұлысқа тән құбылыс. Оны адамзат баласының ойлау санасынан, тілдік танымынан алып тастап, бөле жарып зерттеу, қарастыру мүмкін емес.

Ө. Айтбайұлы: «Фразеологизмдер тіл-тілдің бәрінде бар құбылыс. Және бұларды тілдік бөлекше бір сыпаттағы, шырыны мен сөлі таусылмайтын дәмді элементтері деп айтуға болар еді. Тілдің байлығы, тілдің сұлулығы, тілдің өткірлігі дегеніңіздің айрықша көрінер жері осы фразеологизмдер маңы» [6, 34 б.]. В.Н. Телияның айтуынша, «фразеологиялық бірліктер әрдайым

белгілі бір нақты тақырыпқа жүгінеді, яғни олардың барлығы әлемді сипаттау үшін ғана емес, оны түсіндіру, бағалау және оған субъективті қатынасты білдіру үшін де пайда болады. Осыған байланысты фразеологиялық мағына туралы қалыптасқан мәселе жаңаша түсіндіріледі. Когнитивті тәсіл аясында фразеологизмнің мағынасы тек құрылыс ретінде ғана емес, «тілдік сананың меншігі, тілдік кодтың бірлігі ретінде жұмыс істейтін нақты ақпарат көзі» ретінде қабылдана бастайды; әртүрлі ақпарат блоктарын қамтитын макрокомпонентті құрылым ретінде; көп өлшемді ақпараттық кешен ретінде қарастырылады [7, 103 б.]. Демек, когнитивті тәсіл аясында фразеологизмдік бірліктер тілдік сана немесе тілдік кодтың өзара бірігуі арқылы жүзеге асырылатын ақпарат күшіне айналады.

Когнитивті лингвистиканы зерттеп жүрген ғалым А.Б. Феоктистова пікірінше, идиоманың мағынасы «ақпараттық мәтін» ретінде ұсынылуы мүмкін, оның әртүрлі мағыналары сөйлеуші мен тыңдаушының «ақыл-ой сүзгісі арқылы» өтеді, қарым-қатынас кезінде сөйлеу субъектісі белсендіретін әлеуметтік және мәдени білім кеңістігінде түсіндіріледі» [8, 17 б.]. Ғалым берген анықтамаға сәйкес, адам танымы белгілі бір ақпараттар шоғырын қабылдаушы емес, өзінің ойын ақыл елегінен өткізіп барып шешім қабылдайтын, қажетті қажетсіз ақпараттарды жіктей білетін қабілетке ие дүние. Әрине оның негізгі идеясы – идиоманың тұжырымдамасы нақты идиоманы сипаттайтын объект, құбылыс, жағдай және т.б. ұғымымен тығыз байланысты. Қарап тұрсақ, әрбір фразеологизм негізгі ақпаратты жинақталған кадр түрінде сақтайды, ол фразеологизмдік бірлікті қолданатын және қабылдайтын адам фразеологизмнің мағынасын фондық білім ретінде алады.

Фразеологизм «танымдық» зерттеу қызығушылықтары шеңберіне біз қарастырып отырған, фразеологизмнің танымдық микроқұрылым ретінде көлемді танымдық құрылыммен-тұжырымдамамен байланысы туралы мәселесі кіреді. Бұл фразеологизмдік тұжырымдаманың қай түрі болмасын, белгілі бір бөлігінің өкілі ретінде ұсыну әрекетінде көрінеді. Қазіргі таңда фразеологиялық тұжырымдама осы халықтың (тілді қолданушы) тәжірибесі мен дүниетанымын қамтитын бірлік ретінде зерттелінеді.

Зерттеушілердің назары «тілді қолданушы халықтың «жадында» сақталған және ұлттық тілдің концептосферасына кіретін белгілі бір мәдени білім» ретінде қарастырылатын фразеологиялық мағынаның мәдени компонентін зерттеуге түседі» [9, 38 б.]. Демек, фразеологиялық тұжырымдаманың құрылысы мен сипаттамасы көбінесе фразеологиялық бірліктердің ұлттық-мәдени ерекшелігін анықтауға бағытталған. Белгілі ғалым В.Н. Телия: «идиомалардың мәдени-ұлттық ерекшелігін тек үлкен идеографиялық топтардан, массивтерден табуға болатындығын баса айтып, олардың концептуалды мазмұнының «жақындығына» негізделген деректер» деп пайымдайды [6, 105 б.].

Ал, В.А. Маслова «тіл – адамның рухани әлеміне, оның ақыл-ойына, ойлау процестерінің құпияларына бастайтын терезе. Менталдық құбылыс бола отырып, ол танымның әр түрлі формаларын кодтау тәсілдерінің біріне айналады: сезімдік (сезім, қабылдау, ұсыну) және ұтымды ұғымдар,

пайымдаулар, тұжырымдар» аясында көрінеді [10, 79 б.]. Шындығында ғалым В.А. Маслова, бізге әлемді тұжырымдамалау тәсілдерін, атап айтқанда фразеология арқылы, концептуализация, категориялау, вербализация, менталитет, тұжырымдама, әлем бейнесі, концептосфера және т.б. сияқты жаңа ғылыми парадигмадан осындай ғылыми категорияларды игеріп, қолдана отырып түсінуге және зерттеуге болады деген тұжырымдама ашты. Тұжырымдама әр тілдік тұлғаның мәдени деңгейін жинақтайтын танымдық лингвистиканың маңызды құбылысы болып табылады, бұл әлемнің тілдік бейнесінің өзіндік өзегі, оны қабылдаудың басты нысаны – ұлттың мәдени-ұлттық тәжірибесі.

Әр тіл әлемді өзінше ұйымдастырады, яғни оны тұжырымдаудың өзіндік тәсілдері бар.

Тіл – адамның әлем туралы ілімін қалыптастырудың және осы білімнің бар болуының маңызды тәсілі. Адам өзінің білімін, нәтижелерін сөздер арқылы «бекітеді». Тілдік формаға енген осы дәстүрлі білімдердің жиынтығы бір кездері «аралық тіл», «әлемнің тілдік көрінісі», «әлемнің тілдік моделі», «әлемнің тілдік бейнесі» деп аталды.

Әлемнің тілдік бейнесі де, әлемнің тұжырымдамалық бейнесі де бар. Әлемнің тұжырымдамалық бейнесі өзгереді: мысалы, *Ай, Күн* және т. б. туралы ұғымдар өзгерді, ал әлемнің тілдік бейнесі өзгеріссіз қалды: *күн ұясына батты, ай туды* және т. б. архетип, оның прототипі мифологиялық таныммен байланысты: *ай өледі, қайта туады; күннің ұясы болады, ұясына кіреді, ұясынан шығады* және т. б.

Көркем әдебиет тілінде айқын бейнелі, экспрессивті эмоционалды тонмен сөздердің бай фразеологиялық бұрылыстары жиі кездеседі. Өртүрлі заттар мен құбылыстарды, сезімдерді дәл, нәзік бейнелейтін сөз тіркестерінің (сөйлеу фигураларының) алуан түрлілігін фразеологизмге арқылы беруге болады.

Осылайша әлемнің тілдік бейнесін ашады. Әңгіменің тілдік бейнесі, тілдік кесте оның алдындағы сөз шеберінің тілдік өрнектерін дайын түрде қолдана отырып өзгертіледі. Мұндай тіл бұрылыстары дайын күйінде қолданылады, халық арасында кең таралған, тілдің лексикалық-фразеологиялық жүйесін байытады және оның бейнесін ашады.

Халық мәдениетке, дәстүрге және т. б. байланысты қалай керек етсе, бір тілден екінші тілге сөздің ауысуын да солай керек етеді. Қазіргі өмірдің талаптарына сәйкес орыс тілінен игерілген сөздер, тізбекті тіркестер көп. Олардың кейбіреулері калька ізінен алынған. Калька мен кірме сөзінің басты айырмашылығы оның сыртқы сипатында емес, ішкі «әлемінің» мағынасында. Калька туралы айтқанда, біз көбінесе оның лексикалық формасына емес, оның лексикалық мағынасына назар аударамыз. Демек, лексикалық емес, семантикалық ауысу орын алады. Бұл мысалдар қазақ-орыс тілдерінде де қатар болғандықтан екі тілде де белгілі бір мағынаның тілдік бейнесін ашады.

Орыс ғалымы И.А. Голубовскаяның пікірінше, біз өзіміз қолданатын ана тілімізді, ұлттық мәдениетімізді сақтаудың бір түрі және оның құралы ретінде қарастыра аламыз. Тіл мәдениетті сақтау нысаны ретінде этностың мәдени

құндылықтарының қазынасы және оны келер ұрпаққа жеткізуші немесе таратушы құрал ретінде әрекет етеді. Бір жағынан, тіл халықтың қоршаған әлем туралы бейсаналық түйсіктерін көрсетеді, екінші жағынан, этникалық топтың өміріндегі маңызды тарихи оқиғалардың жадын сақтайды. Алайда, тіл мәдениеттің өз бағытын жүзеге асыратын арнасы ғана емес: тіл – мәдениеттің құралы, оның тасымалдаушысын қалыптастыратын, оған әлемнің тілдік формаларында көрініс табатын рухани құрал. Тіл өзінің формалары мен мағыналарының байлығында белгілі бір мәдениеттің ақыл-ой әлемінің құпияларының, халықтың ойлау тәсілін, оның спикерлерінің менталитетінің ерекшеліктерін білудің кілтін қамтиды [11, 44 б.]. Жоғарыда айтылғандар, біздің ойымызша, адамның қоршаған шындықтың объектілері мен құбылыстарын білудегі фразаның рөлін зерттеуге арналған. Жақында лингвистика ғылымында айтылған фразеологиялық бірліктерді мәдени құбылыс ретінде зерттеудің жаңа тәсілі уақыт өткен сайын жаңа ізбасарларын табады.

А.Н. Баранов пен Д.О. Добровольскийдің ішкі формасының семантикалық шындығы туралы гипотезасына сәйкес, «фразеологизмдер тек таза тілдік қана емес, сонымен бірге танымдық құбылыс болып табылады, өйткені фразеологизмнің бейнелі компоненті, егер ол нақты мәнге тікелей әсер етпесе де, мазмұн жоспарының бөлігі болып табылады [12, 21 б.]. Демек, фразеологиялық бірліктерден сол тілде сөйлеуші халықтың танымын, ойлауын, менталитетін, өмірлік тарихы мен ұлттық санасын көруге болады.

Бұл зерттеуді алдыңғы жұмыстармен салыстыра отырып, оның фразеологиялық айналымдардың лингвистикалық құрылымын талдауды ғана емес, сонымен қатар олардың адамдағы когнитивті құрылымдардың қалыптасуына әсерін бағалауды ұсына отырып, одан әрі дамығанын атап өтуге болады. Авторлар ұсынған тәсіл тілдік өрнектердің мәдени нормалармен, құндылықтармен және психикалық бейнелермен қалай байланысты екенін және олардың мағынаны құру үшін өзара әрекеттесуін тереңірек түсінуге мүмкіндік береді.

Талқылау бөлімінде біз зерттеуіміздің маңызды аспектілеріне және оның қазіргі лингвистика ғылымындағы маңызына тоқталып, фразеологизмдердің қазіргі мәдени және психикалық әлемде маңызды рөл атқаратыны туралы гипотезаны растадық. Фразеологиялық бірліктерді талдау бізге тіл мен мәдениет арасындағы терең байланыстың көрсеткішін, сондай-ақ ана тілінде сөйлейтін адамдардың сөздерді қолдану процесінде басқаруға көмектесетін бейнелер мен ұғымдардың көрсеткішін көрсетеді.

Сондай-ақ, біздің зерттеулеріміздің практикалық жаңашылдығы бар екенін мойындау керек. Алынған нәтижелерді білім беру саласында, шет тілдерін оқытуда, сондай-ақ мәдениетаралық коммуникацияда қолдануға болады. Олар мұғалімдер мен оқушылардың фразеологизмдерді әртүрлі мәдени контексттерде қалай тиімдірек түсінуі және қолдануы туралы түсінік береді.

Зерттеу жұмысымыз тіл мен фразеологизмдерді талдау арқылы мәдени мұраны сақтау мен зерттеуді мақсат етеді. Бұл әртүрлі халықтар арасындағы

мәдени байланыстардың, мәдениетаралық диалогтың және тереңірек өзара түсіністіктің қалыптасуын қамтамасыз ете алады. Осылайша, біздің зерттеуіміз лингвистика мен мәдениеттану ғылымына маңызды үлес қосады, сонымен қатар білім беру және мәдениетаралық қарым-қатынас саласында практикалық мәнге ие. Біздің жұмысымыздың нәтижелері осы абстрактілі салада одан әрі зерттеуге шабыт береді деп үміттенеміз.

Нәтижелер

Сонымен, когнитивті лингвистика – бұл тілді жалпы танымдық механизм ретінде, ақпаратты ұсынуда, кодтауда және түрлендіруде рөл атқаратын танымдық құрал ретінде қарастыратын лингвистикалық бағыт. Тұрақты сөз тіркестерінің негізінде бейнеленген әлем бейнесін зерттеу, оны көбірек білуге, жақсы түсінуге ғана емес, сонымен қатар мінез-құлықтың ұлттық стереотиптерін, менталитет ерекшеліктерін, ұлттық-мәдени тәжірибені, дәстүрлерді, әртүрлі қоғам өкілдерінің өмірлік құндылықтарын салыстыруға мүмкіндік береді. Бұл зерттеудің әлеуметтік маңыздылығының дәлелі болып табылады [13].

Фразеологиялық бірліктер әр түрлі деңгейдегі тілдік құралдармен (лексикалық, грамматикалық, стилистикалық) біте қайнасып қалыптасқан. Фразеологиялық бірліктердің маңызды бөлігі болып әлемнің тілдік бейнесі қарастырылады. Белгілі бір тілдің фразеологиялық бірліктері ұлттық менталитеттің ерекшеліктерін, осы тілдің ана тілін нақты әлем туралы білу сипатын көрсетеді.

Фразеологиялық бірліктердің, әсіресе бейнелі бірліктердің аудармасы айтарлықтай қиындықтар туғызады. Бұл олардың көпшілігінің белгілі бір сөйлеу стиліне жататын және көбінесе айқын ұлттық сипатқа ие жарқын эмоцияларға қаныққандығына байланысты. Халықтың тұтынатын сөздерінің ішінде тұрақты тіркестерін аудару кезінде олар қолданылатын контексттің ерекшеліктерін де ескеру қажет. Көптеген фразеологиялық бірліктер түсініксіздік пен стилистикалық әртүрлілікпен сипатталады, бұл өз кезегінде олардың басқа тілдерге аударылуын қиындатады [14].

Когнитивті аспектіде фразеологиялық бірліктерді зерттеуде идиомаларды тең дәрежеде қабылдау мен оны іс жүзінде қолдануды қамтамасыз ететін адам санасының құрылымын сипаттауда үлкен рөл атқарады. Фразеологияны зерттей отырып, біз ондағы ұлттық мінездің, темпераменттің, наным-сенімдердің, көңіл-күйлердің және т.б. көрінуіне назар аударамыз. Бүгінгі таңда ойланып қарар болсақ, адамзат баласының қайсы біріне болмасын әлем туралы негізгі ақпарат бізге жалпы тіл арқылы және оның ажырамас фразеологиялық құрамы арқылы келетіндігі тереңірек түсінілуде. Фразеологиялық бірліктерді зерттеу барысында қоғамның көптеген жасырын немесе ұзақ жоғалған білімі, материалдық және рухани құндылықтары ашылады.

Келешекте жақын және алыс туыстас тілдердің фразеологиялық бірліктерін зерттеуге ерекше назар аудару қажет деп санаймыз. Мұндай ғылыми зерттеулер жаңа парадигмалар аясында, атап айтқанда,

лингвомәдениеттану мен когнитивистиканың өзара әрекеттесуі мен өзара әсері, біздің ойымызша, әртүрлі халықтар әлемінің бай фразеологиялық суреттерін қалыптастырудың алғышарттарын жасайды, әмбебап құбылыстарды анықтауға, сонымен қатар фразеологиялық бірліктердің ұлттық-мәдени ерекшеліктерін анықтауға көмектеседі.

Біздің зерттеу жұмысымыздың маңызды нәтижелерінің бірі – мәдени тұлғаның тасымалдаушысы ретінде қарастырылатын фразеологиялық тіркестердің тек мәдениетті зерттеуге ғана емес, адам санасының психологиялық аспектілерін тереңірек талдауға да қызмет ете алатынын растау. Бұл фразеологиялық бірліктермен қорытындылағанда адамдардың санасында қандай бейнелер мен байланыстар бар екенін жақсы түсінуге мүмкіндік береді.

Жүргізілген зерттеулерге сүйене отырып, біз зерттеу барысында алынған келесі ғылыми нәтижелерді атап өткіміз келді:

фразеологиялық тіркестер мәдени белгілердің көрінісі ретінде: тілдегі фразеологиялық мағына халықтың мәдени, ментальдық ерекшеліктерін шын мәнінде көрсететінін растадық. Экспрессиялық талдау бізге тілге енген бірегей мәдени ұғымдар мен құндылықтарды көрсетеді.

Тіл мен ділдің байланысы: фразеологиялық тіркестердің қолданысы ана тілінде сөйлейтіндердің ойша бейнелерімен тығыз байланысты екенін зерттеуіміз дәлелдеді. Бұл бізге деректерді талқылағанда адамдарға қандай кескіндерді түсінуге көмектесетінін жақсы түсінуге мүмкіндік береді.

Практикалық жаңашылдық: біздің зерттеу нәтижелеріміз практикалық жаңашылдыққа ие, өйткені оларды білім беру және мәдениетаралық контекстте қолдануға болады. Мәдени ерекшеліктер мен психикалық процестер туралы жалпы фразеологизмдерді түсіну шет тілдерін үйренуге және мәдениетаралық өзара әрекеттесуді жақсартуға көмектеседі.

Мәдени мұраны сақтау: біздің зерттеу жұмысымызда мәдени мұраны сақтау және танымал ету құралы ретінде фразеологизмдер мен тілді зерттеуге ерекше көңіл бөлінеді. Бұл әртүрлі халықтар арасындағы мәдени байланыстарды қамтамасыз етіп, мәдени байытуды қамтамасыз ете алады.

Тұтастай алғанда, біздің зерттеуіміз фразеологизмдерді мәдени және психикалық мәдениеттерді қабылдау мен дамытудың негізгі элементі ретінде зерттеуде жаңа перспективалар ашады. Біздің жұмысымыздың нәтижелері осы саладағы алдағы зерттеулердің бастау нүктесі болып, тіл, мәдениет және сана арасындағы байланыстарды тереңірек түсінуге мүмкіндік беретінін ескереді.

Қорытынды

Лингвистика ғылымы дамуының қазіргі кезеңінде қазіргі тіл білімінің фразеологиясы лингвистикалық-танымдық талдаудың объектісіне айналды. Оның басты себебі, тілді метафоризациялаудың қуатты көзі болып табылатын жалғыз дүние бұл – фразеология. Осыған сүйене отырып, фразеологизмдерде құндылықтар жүйесі, әлемге, адамдарға, басқа халықтарға деген қатынасы сақталады. Фразеологизмдер мақал-мәтелдер сияқты белгілі бір қоғамның

салт-дәстүрін, тарихын, географиялық ортасын, өмір сүру дағдысын қисынды сөздермен жеткізеді.

Жоғарыда айтылғандарды қорытындылай келе, тіл білімінің негізгі міндеттерінің бірі – тіл арқылы халық менталитетінің ерекшеліктерін ашу, тілде бекітілген мәдени дәстүрлердің тұтас кешенін анықтау. Сондықтан, фразеологиялық бірліктер белгілі бір мәдениеттің тасымалдаушысы ретінде қарастырылып, оларды құру кезінде адамның санасында қандай бейнелер пайда болды деген сұраққа жауап беруге мүмкіндік беріп, адамның нақты санасының нәтижелерін жинақтайды, әлеуметтік ұжымның өмірлік қызметін бейнелейтін есте сақтау құрылғысы іспетті белгілі бір халықтың (рудың, тайпаның, ұлттың және т.б.) тәжірибесін өзінің әр түрлі ұлттық формасында шоғырландырып, ұлттық мәдениет пен ұлттың өзіндік санасының ерекше белгілерін айқынайды.

ӘДЕБИЕТ

- [1] Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимия как средство языка. – М.: Наука. – 1974. – 230 с.
- [2] Кубрякова Е.С. Язык и знание. – М.: Языки славянской культуры. – 2004. – 560 с.
- [3] Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность. – М., 1987. – 263 с.
- [4] Уәлиев Н. Фразеология және тілдік норма. – Алматы, 1998. – 133 б.
- [5] Смағұлова Г. Мағыналас фразеологизмдер сөздігі /Гүлдархан Смағұлова. – Алматы: Елтаным баспасы, 2010. – 252 б.
- [6] Айтбайұлы Ө. Қазақ фразеологизмдері мен перифраздары. – Алматы: «Абзал-Ай», 2013. – 400 б.
- [7] Телия В.Н. Русская фразеология: семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. – М.: Шк. «Языки рус. культуры», 1996. – 288 с.
- [8] Феоктистова А.Б. Когнитивные аспекты семантики идиом, обозначающих чувства-состояния: Автореф. дис. ... канд. филол. наук. – М., 1996. – 18 с.
- [9] Ковалева Л.В. Фразеологизация как когнитивный процесс. – Воронеж: Изд-во Воронеж. гос. ун-та, 2004. – 184 с.
- [10] Маслова В.А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие / В. А. Маслова. – 3-е изд., перераб и доп. – Минск: «ТетраСистемс», 2008. – 272 с.
- [11] Голубовская И.А. Этнические особенности языковых картин мира: монография / И. А. Голубовская. – К.: Издательско-полиграфический центр «Киевский университет», 2002. – 293 с.
- [12] Баранов А.Н. Аспекты теории фразеологии / А. Н. Баранов, Д. О. Добровольский. – М.: Знак, 2008. – 656 с.
- [13] Қайдар Ә. Халық даналығы. – Алматы: «Тоғанай Т» баспасы, 2004. – 560 бет.
- [14] Кеңесбаев І. Фразеологиялық сөздік. – Алматы: «Арыс» баспасы, 2007. – 800 б.

REFERENCES

- [1] Апресян Ю.Д. Лексическая семантика. Синонимия как средство языка (Lexical semantics. Synonymy as a means of language). М.: Наука. 1974. 230 s. [In Rus.]
- [2] Кубрякова Е.С. Язык и знание (Language and knowledge). М.: Языки славянской культуры. 2004. 560 s. [In Rus.]
- [3] Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность (Russian language and linguistic identity). М., 1987. 263 s. [In Rus.]
- [4] Уәлиев Н. Фразеология және тілдік норма (Phraseology and the language norm). Алматы, 1998. 133 b. [In Kaz.]

- [5] Smağūlova G. Mağynalas frazeologizmder sözdığı /Güldarhan Smağūlova (A meaningful phraseological dictionary). Almaty: Eltanym baspasy. 2010. 252 b. [In Kaz.]
- [6] Aitbaiūly Ö. Qazaq frazeologizmderi men perifrzdary (Kazakh idioms and paraphrases). Almaty: «Abzal-Ai». 2013. 400 b. [In Kaz.]
- [7] Telija V.N. Russkaja frazeologija: semanticheskij, pragmaticeskij i lingvokul'turologicheskij aspekty (Russian phraseology: semantic, pragmatic and linguocultural aspects). M.: Shk. «Jazyki rus. kul'tury». 1996. 288 s. [In Rus.]
- [8] Feoktistova A.B. Kognitivnye aspekty semantiki idiom, oboznachajushhih chuvstva-sostojaniya (Cognitive aspects of the semantics of sense-state idioms): Avtoref. dis. ... kand. filol. nauk. M., 1996. 18 s. [In Rus.]
- [9] Kovaleva L.V. Frazeologizacija kak kognitivnyj process (Phraseology as a cognitive process). Voronezh: Izd-vo Voronezh. gos. un-ta. 2004. 184 s. [In Rus.]
- [10] Maslova V.A. Kognitivnaja lingvistika (Cognitive linguistics): ucheb. posobie / V.A. Maslova. 3-e izd., pererab i dop. Minsk: «TetraSistems». 2008. 272 s. [in Rus.]
- [11] Golubovskaja I.A. Jetnicheskie osobennosti jazykovyh kartin mira (Ethnic characteristics of linguistic representations of the world): monografija / I.A.Golubovskaja. K.: Izdatel'sko-poligraficheskij centr «Kievskij universitet». 2002. 293 s. [In Rus.]
- [12] Baranov A.N. Aspekty teorii frazeologii (Aspects of the theory of phraseology) / A.N.Baranov, D. O. Dobovol'skij. M.: Znak. 2008. 656 s. [In Rus.]
- [13] Qaidar Ä. Halyq danalyğy (Folk wisdom). Almaty: «Toğanai T» baspasy, 2004. 560 b. [In Kaz.]
- [14] Keñesbaev I. Frazeologialyq sözdik (Phraseological dictionary). Almaty: «Arys» baspasy, 2007. 800 b. [In Kaz.]

ЯЗЫКОВАЯ КАРТИНА МИРА ФРАЗЕОЛОГИЧЕСКИХ ЕДИНИЦ В РАМКАХ КОГНИТИВНОГО ПОДХОДА

*Шалкарбек А.¹, Жауыншиева Ж.Б.², Конырбаева Г.К.³, Утегулова З.Н.⁴

¹PhD докторант 3 курса, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан,
e-mail: aikerimshalkarbek@gmail.com

²Старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан,
e-mail: zhazira.zhauynshieva@mail.ru

³Магистр педагогических наук, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан,
e-mail: adiya_sarsenova@mail.ru

⁴Старший преподаватель, Казахский национальный педагогический университет имени Абая, Алматы, Казахстан,
e-mail: zinura.utegulova@gmail.com

Аннотация. В последнее время наблюдается рост интереса лингвистических сообществ к исследованию национально-культурных особенностей и языковой структуры мира, а также к обобщению закономерностей в области антропоцентрической лингвистики. Этот интерес проявляется в различных понятиях лингвистики.

Несмотря на проведенные ключевые исследования в области мировой фразеологии, одной из наиболее значимых задач остается четкое определение предметной области фразеологии как самостоятельной научной дисциплины. Целью данной научной статьи является разъяснение глобального понимания фразеологии в рамках когнитивно-познавательного подхода.

Основным направлением нашего исследования является изучение общих закономерностей антропоцентрической лингвистики, которые возникают на пересечении нескольких научных дисциплин, таких как: лингвистика, психолингвистика, фразеология, когнитивная лингвистика и лингвокультурология. Мы рассматриваем идею представления национально-культурных и языковых картин мира через призму фразеологии.

Научное значение нашего исследования заключается в возможности использования фразеологии для более глубокого освоения научных концепций с помощью новых научных парадигм, таких как: концептуализация, категоризация, вербализация, менталитет, концепция, образ мира, концептосфера и др. Практическая значимость заключается в возможности применения разработанных концепций для более глубокого понимания фразеологии носителями языка и изучения научных категорий в школьной и вузовской практике обучения.

Актуальность данной статьи проявляется через несколько важных аспектов. Прежде всего, следует отметить, что фразеологические значения отражают национальное, вписываясь в культурологический контекст, а также олицетворяют в себе литературные аспекты языка, применяемые носителями данного языка. Во-вторых, идиоматические выражения, используемые пользователями данного языка, всегда прочно связаны с их индивидуальными интересами, повседневными действиями и взаимодействием в обществе. Одним из методов исследования, примененных в данной работе, является описательный анализ, который обеспечивает возможность более глубокого и всестороннего представления фразеологического результата и критерия точности определения поведения, характерного для носителей данного языка.

В результате проведенного научного исследования можно сделать следующие выводы: раскрыто своеобразие аспектов менталитета данного народа посредством анализа языковых структур, что является проявлением комплекса культурных традиций и ценностей, которые выражаются в лингвистическом материале. Фразеологический фактор, рассматриваемый как носитель культурной идентичности, предоставляет возможность сформулировать ответ на вопрос о том, какие ментальные образы и представления возникают у людей при знакомстве с фразеологическими единицами. Исследование фразеологии в культурных аспектах способствовало расширению предметных областей психолингвистики, фразеологии, когнитивной лингвистики и лингвокультурологии.

Ключевые слова: фразеология, фразеологические единицы, национальная культура, концепт, когнитивный аспект, национальное мышление, идиоматическое выражение, когнитивная лингвистика

LINGUISTIC PICTURE OF THE WORLD OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN THE FRAMEWORK OF THE COGNITIVE APPROACH

*Shalkarbek A.¹, Zhauynshiyeva Zh.B.², Konyrbayeva G.K.³, Utegulova Z.N.⁴

^{*1}the 3rd year PhD student, Abay Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: aikerimshalkarbek@gmail.com

²Senior Lecturer, Abay Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: zhazira.zhauynshieva@mail.ru

³Master's degree in Educational Science, Abay Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: adiya_sarsenova@mail.ru

⁴Senior Lecturer, Abay Kazakh National Pedagogical University, Almaty, Kazakhstan, e-mail: zinura.utegulova@gmail.com

Abstract. Recently, there has been a growing interest among linguistic communities in the study of national-cultural characteristics and linguistic structure of the world, as well as in the

generalisation of patterns in the field of anthropocentric linguistics, which is in the style of several scientific disciplines. This interest is manifested in various concepts of linguistics.

In spite of the key studies conducted in recent advances in the field of world phraseology, one of the most significant challenges remains the clear definition of the subject area of phraseology as an independent scientific discipline. The aim of this research article is to clarify the global understanding of phraseology within the framework of the cognitive-cognitive approach.

The main focus of our research is the study of general patterns of anthropocentric linguistics that arise at the intersection of several scientific disciplines such as linguistics, psycholinguistics, phraseology, cognitive linguistics and linguocultural studies. We consider the idea of representing national-cultural and linguistic world pictures through the prism of phraseology.

The scientific significance of our study lies in the possibility of using phraseologies for deeper understanding of scientific concepts with the help of new scientific paradigms such as conceptualisation, categorisation, verbalisation, mentality, concept, world image, conceptosphere, and others. The practical ingenuity lies in the possibility of applying the developed concepts to better understand and explore scientific categories.

The relevance of this article is manifested through several important aspects. First of all, it should be noted that phraseological meanings reflect the national, fitting into the cultural context, and also embody the literary aspects of the language used by the speakers of a given language. Secondly, idiomatic expressions used by the users of a given language are always firmly linked to their individual interests, everyday actions and interactions in society. One of the research methods applied in this paper is descriptive analysis, which provides an opportunity for a more in-depth and comprehensive modification of the phraseological result and the criterion of accuracy in determining the behaviour characteristic of the speakers of a given language.

Based on the arguments presented above and the analysis carried out, the scientific study has led to the following conclusion: the uniqueness of aspects of the mentality of a given people has been revealed through the analysis of linguistic structures, which is a manifestation of the complex of cultural traditions and values that have developed in the linguistic material. The phraseological factor, considered as carriers of cultural identity, provides an opportunity to formulate an answer to the question of what mental images and representations have arisen in people when approaching these expressions. Thus, the study of phraseology in cultural aspects has contributed to the expansion of the subject areas of psycholinguistics, phraseology, cognitive linguistics and linguocultural studies.

Keywords: phraseology, phraseological units, national culture, concept, cognitive aspect, national thinking, idiomatic expression, cognitive linguistics

Статья поступила 30.12.2022